
etika és forradalom

Sinkó Ervin, 1916—1919

BOSNYÁK ISTVAN

VII.

ETIKA ÉS UTÓPIA

0. Előző fejezetünkben érintettük már, hogy milyen mértékben bizonyult Sinkó etikus indítékú forradalmisága utópisztikusnak a *pedagógiai* tevékenység terén. Alább azt összegezzük, hogy etika és utópia milyen viszonylatai jellemezték *politikai* nézeteit és gyakorlati politikusi tevékenységét.

1. Bizonyos utópizmus kétségtelenül jelen volt Sinkó 1919-es államértelmezésében is. Egyik kecskeméti cikkében például — mintegy az *Állam és forradalom*nak a *Ma* 1919. januári számában közölt fejezeteit¹ vagy az *Internationaléban* is megjelentetett Kautsky-kritikát² parafrazálva — hangsúlyozza ugyan, hogy minden állam az uralkodó osztály erőszakszervezete, mely a burzsoázia uralma idején a kapitalisták kezében volt, a proletariátus uralomra jutása pillanatában pedig a munkásosztály kezébe került mint *saját* elnyomószerve, azonban már itt is, az elvi-teoretikus államértelmezésben is bizonyos „hangsúlyeltolódásra” kerül sor. A proletárállamot, a proletárdiktatúrát „még nem kommunista államnak” tartja ugyan, hisz a kifejlett kommunisztikus termelésben már minden (!) elnyomó hatalom feleslegessé válik, azonban nagy nyomatékkal hangsúlyozza — összhangban a részben réalpolitikusi, de részben utópisztikus kecskeméti magánpolitikájával —, hogy a proletárdiktatúra állama „elsősorban proletáröntudaton” — azaz ideológián — „és csak másodsorban a vörös hadseregen” — vagyis fegyveres hatalmon — „alapuló erőszakszervezet”.³

A proletárdiktatúra személyes gyakorlójaként ez az államértelmezés Sinkót természetesen a „lány”, inkább etikus/pedagógikus, mint fegyveres/hatalmi politika felé vonzotta, s réalpolitikája utópizmussal való vegyülésének ebben rejlik egyik lényeges oka. Hisz igaz, hogy az

Állam és forradalom szerzője is már csak idézőjeles „államról” beszél a proletariátus diktatúrájáról mint a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet időszakáról szólva, sőt kifejezett etikus reményének is hangot ad: „ez már átmeneti állam, nem állam a szó tulajdonképpeni értelmében, mert a kizsákmányoló kisebbség elnyomása a *tegnapi* bérrabszolgákból álló többség által aránylag olyan könnyű, olyan egyszerű és természetes dolog, hogy sokkal kevesebb vért fog követelni a rabszolgák, jobbágyok és bérmunkások lázadásainak elnyomásánál, hogy sokkal kevesebb áldozatába fog kerülni az emberiségnek”. S igaz, hogy Lenin ezt az átmeneti államot is aránylag rövid lejáratúnak vélte, az osztály és állam nélküli társadalom hamari megvalósulásának reményében, s hogy ezzel összhangban a magyar egyesült párt programja is csak viszonylag rövid átmenetnek tekinti a proletárdiktatúrát az államnélküli kommunista társadalomhoz.⁴ Azonban köztudott, hogy amikor Október stratégiája a „forradalom tapasztalatairól” való írást e tapasztalatok „végigcsinálásával” váltotta föl nagy meglepéssel⁵, akkor ennek az „átmeneti államnak” minden lehetséges elnyomó eszközét felhasználta, a *gyakorlatban* is demonstrálva az idézett Kautsky-bírálat téziseit, hogy ahol pedig elnyomásról van szó, ott nem lehet szó szabadságról és egyenlőségről. Kecskemét városparancsnoka viszont erre volt képtelen: az „átmeneti állam” erőszakszervezetének *gyakorlati* igénybevételére legalább akkor, amikor — mint pl. a szentkirályi ellenforradalom esetében — más *reális* forradalmi eszköz nem állt a rendelkezésére.

2. Az *elvi* kiindulópont tekintetében Sinkó osztályharc-értelmezése is „csak” a „hangsúlyeltolódás” miatt kifogásolható. A munkásigazgatásról szóló, fent idézett cikkében ugyanis abból indul ki, hogy a burzsoázia mint osztály „a maga ideológiáival és hatalmi vágyaival ma (1919 júniusában, B. I.) is még éppoly realitás, mint volt a diktatúra előtt”, amiért is: „Borotvaélesen meg kell jelennie mindenütt a határvonalnak: proletariátus és a burzsoázia között.” Ezt a határvonalat azonban ismét csak ideologic szorgalmazza: a proletariátusnak, amely immár „felülről vívja az osztályharcát”, elnyomó erőként nem *mindennemű* — a többi között a legintranzigensebb *hatalmi* — erőt kell szembevetetni a burzsoáziával, hanem csupán „a maga külön létezésének és külön ideológiáinak realitását”...

Hogy a burzsoázia a „felülről vívott” proletárdiktatúra viszonyai között sem pusztán „a maga ideológiáival és hatalmi vágyaival” jelent ugyanolyan realitást, mint a diktatúra előtt, s hogy következőképp elégtelen a vele szembeni *ideológiai* harc, ezt Kecskemét városparancsnoka egy másik elvi-politikai cikkében sem látja be. Ellenkezőleg, az országos politikai stratégiához hozzászóló írás⁶ az általánosítás igényével szögezi le az utópisztikus programot: „A minden (!) gazdasági hatalomtól, sőt előnytől is megfosztott burzsoáziával szemben a meggyőzés politikáját kell folytatni.” A burzsoázia teljes elerőtlenülésének irreális hipotézisétől aztán gondtalan, a kockázat etikai súlyát megkerülő teoretikus út vezetett „az emberek osztályok feletti egységesülésének” túl *korai* dicséretéhez, sőt az ateizált, Októberrel reálisnak mutakozó messianizmus — „visszakeresztényesítéséhez” is: „meg lehet mutatni napnál világosabban, ragyogóbban, hogy a forradalmi proletariátus aj-

kán a harc a burzsoázia ellen ugyanazt jelenti, amit kétezer év előtt mondott egy csendes és nagyon szomorú ember, a legigazibb ember: Békesség a jóakarató embereknek a földön.”

Ha mindehhez hozzáadjuk, hogy Sinkó már Kecskemét előtt, a Világ-szemléleti Osztály pogramtervezetében nem csupán a Vörös Hadsereg „prétoálistmusa” ellen agitált túl korán, hanem „az élethalálharc és gyűlölet-ideológiáknak, a kapitalista társadalom eme legsajátosabb termékeinek” is idő előtt meghirdette a szükségtelenségét, sőt veszélyességét, mondván, ezeknek az (osztály) harcos ideológiáknak „megvan a hajlandósága, hogy csökevényként konzerválódjanak arra az időre is, mikor már létalpjuk, a kapitalizmus megsemmisült”, s ezért máris — a Tanácsköztársaság kikiáltása után alig egy hónappal! — aktuális feladatnak nyilvánítja, hogy a burzsoázia iránti gyűlöletben egyeségesült proletariátus szolidaritásába „át kell vezetni az egymás közti krisztusi koncepcióju testvériséget” —, ha mindezt figyelembe vesszük, akkor nyilvánvaló lesz, hogy a kecskeméti osztályerőviszonyok labirintusában egyébként számos reálpolitikai intézkedést is foganatosító ifjú Sinkót a diktatúra alatti osztályharc jellegét illetően számos utópisztikus naivitás is terhelte. E naivitás nem abban nyilvánult meg, hogy írásos dokumentumaiban és beszédeiben megannyi változatban hirdette a proletárdiktatúra azon végcélját, amely a Tanácsköztársaság első alkotmánya úgy határozott meg, hogy ez a diktatúra „csupán eszköz mindennemű kizsákmányolás és mindenfajta osztályuralom megszüntetésére, és előkészítése annak a társadalmi rendnek, amely nem ismer osztályharcot”;⁷ a naivitás abban volt, hogy e végcél mint máris, azon nyomban, az új államhatalom pár hetes fennállása ellenére is megvalósítható/megvalósuló célt értelmezte, hirdette és iktatta be olykor-olykor saját reálpolitikájába.

3. Utópisztikus tartalmakkal telítődött — a fentiekkel összefüggésben — Sinkó etikus indítékú politikai taktikája is. Mivel a forradalom szociáldemokrata színezetű „reálpolitikája” a kisszerűségek, pillanat-elve pragmatizmusok és elvszerűtlen taktizálások özönével különben is a „tisztá” taktika felé taszította, saját szubjektív radikalizmusa könnyen csapott át a dialektikátlan „ugrások” követelésébe. Ennek következtében az ő gyakorlatának egy részét is találóan jellemzi a Tanító forradalom utáni, önkritikaként is olvasható jellemzése: „A forradalmárok utópizmusa olyan, mintha saját hajukba kapaszkodva akarnák kihúzni magukat a vízből; egyetlen ugrással akarnak valami teljesen új világba szökkenni, ahelyett, hogy a dialektika segítségével értenék meg az új kialakulását a régiből.”⁸

E dialektikátlan etikai radikalizmus a poéta-forradalmárt olykor-olykor elvezette a forradalomban elkövethető „egyik legfőbb bűn, az egyik legveszedelmesebb bűn”⁹ közelébe: a konkrét kérdéseknek elvontakkal való felcsereléséhez. Már a jelenben és majd csak a (közel)jövőben aktuálisnak, a világtörténelminek és a lokálisnak, a reálisan elérhetőnek és utópisztikusnak e felcserélése pedig szükségképpen devalváltta az egyébként legértékesebb, legemberibb, legetikusabb stb. szubjektív szándékokat is: „A legemelkedettebb érzés, a legönfeláldozóbb odaadás is frázissá lesz, ha a helyzet (...) nem teszi lehetővé a valódi, forradalmi gyakorlatot.”¹⁰

E taktikai/stratégiai utópizmust a szocdem, távlat nélküli pragmatizmus és Sinkó szubjektív prediszpozíciói mellett, illetve velük karöltve a túl konzekvens tanítványi hűség is támogatta. A Szabó Ervin-i „útravalóknak” — „Minden gyakorlati mozgalom folytonos dezillúziók, állandó kijózanodások tanyája, mert nagyon ritkán esik meg, hogy győztes mozgalom is úgy valósíthatná meg céljait, ahogyan azokat kitűzte. Ezért kell, hogy akadjanak olyanok — ha kevesen is —, akik további nagy célokért lelkesedni tudnak, s azokat a tömegek szeme előtt kitárni elég bátorsággal bírnak...”¹¹ —, ennek az alapjaiban helyes forradalmári útmutatónak kétségkívüli pozitív hatása ott lappang a poéta-tanítvány 1918/19-es tevékenységének egész gesztussora mögött. E pozitív példa azonban nem ritkán át-átcsapott önmaga ellentétébe is: a „távolabbi nagy célok” igézetében háttérbe szorultak azok a „kis”, „józan”, „dezillúziós” célok és teendők, amelyek megkerülésével pedig a távlati célkitűzésekhez vezető út is járhatatlan marad. Ilyen vonatkozásban a tanítvány a másik Tanító, az 1918/19-es Lukács György taktikai „módszertanához” is túlságosan „betűhíven” viszonyult. Amíg a Mester a napipolitikában a két év leforgása alatt a dialektikus és „dialektikus” szaltó mortálék egész sorát engedte meg magának — melyek közül a legspektakulárisabb a végzetessé váló pártegyesülés „dialektikus” támogatása volt —, addig a túlságosan hűséges tanítvány, a saját napi politikájában jól láthatóan, a *Taktika és etika* útmutatását követte mindvégig: a gazdasági és társadalmi aktuális helyzetek és tényleges erőviszonyok mérlegelése és helyes felismerése mindig csak *előjeltétele* és nem kritériuma a helyes taktikának; a kritérium a végcél állandó érvényesítése, még az aktuális előnyök fölé helyezés révén is... E taktikai elv mereven konzekvens követése aztán kétségtelenül megmentette a tanítványt attól, hogy egyetlen megnyilatkozásával vagy tettével is „az ideáltól üres reál politikát” szorgalmazza, de nem menthette meg attól, hogy esetenként „a reális tartalom nélküli ideológia” szférájába tévedjen.

4. A proletárdiktatúra erőszakszervezetének, a diktatúra alatti osztályharcnak, a napi politikai taktika utópisztikus-etikus értelmezésének és a személyes gyakorlatban való ilyen alkalmazásának Sinkó esetében, *végző soron*, egyetlen döntő oka volt: az Időhöz való „tiszteletlen” viszonyulása.

Ezt legmarkánsabban az utolsó kecskeméti cikke¹² példázza. Sinkó itt a forradalom sajátságos „periodizálását” adja, ami *teoretice* helytálló ugyan, de nem úgy a *konkrét* következtetések, melyeket e korszakosításból a magyarországi forradalomra vonatkozóan levon. A szerző szerint mindennemű forradalom első korszaka az előkészítés, amely szükségképpen „személyi és alacsony indulatokat vet felszínre”, mivel a felszabadulásra törő osztályt a gyűlölet, a harag, a rombolás és a bosszúvágy hevíti. A forradalmak második fázisa a diadal korszaka, amikor is a volt uralkodóosztály válik elnyomottá s a volt elnyomott osztály veszi át „az egész erőszakszervezetet, az állam egész retentives erőszak-szervezetét”. E második fázisban a diadalmas forradalom „minden harcért, vérért, amit a diadalért való harci adni kellett, megtorlást akar,” ami nem más, mint az azelőtt elnyomott s most felszabadult osztály „lelki nívojának spontán következménye”, olyan következ-

mény, ami a történelem „hideg perspektívájából” szemlélve oktalanság, hisz „minden forradalom célja a forradalom megszüntetése”. S e teoretice helytálló „korszakosítás” közben itt lép színre a poéta-forradalmár mérhetetlen tiszteletlensége a történelmi idővel szemben: leszögezi, hogy a magyarországi proletárforradalom is — kemény 90 nap után, ti. a cikk 1919. június 18-án jelent meg! — máris e „második fázisnál” tart... Az elméletileg helyes premisszára épített utópisztikus következtetésből aztán tovább következnek/sorjáznak az utópisztikus aktuálpolitikai teendők. Noha a szerző annyi tiszteletet azért megenged magának az Idő iránt, hogy megvallja, a proletárforradalom végleg csak akkor válhat győzelmessé, ha a proletariátus már mindenütt győzött, s így a magyarországi forradalom is „még nem ért el egészen (!) ehhez a bizonyos második fokhoz”, — azonban ennek ellenére most már félreérthetetlenül tudatosítani kell, hogy „a mi győzelmünk célja nem az elnyomatás, hanem a minden vonalon való felszabadulás lehetőségének megteremtése”, s „a későbbi szent és a forradalmat egyedül igazolni képes célokért máris fel kell váltani a szenvedélyt a tudatos bűnvállalással, a bosszúérzést a világmegváltó akarattal”, hisz enélkül a proletariátus „saját forradalmának, saját forradalma céljának válik hőhérává”...

A deteologizált, világtörténelmi messianizmussal szintén áthatott, s a nemzetközi proletárforradalom hamari győzelmével szintén megcsalt Lenin három héttel e krisztianizmusba hajló utópizmus kinyilatkoztatása előtt, a magyar munkásokhoz intézett üzenetében összehasonlíthatatlanul nagyobb mértékben respektálja az Időt, a történelmi időt, mellyel a magyar forradalomnak is számolnia kell. Maga is vallja, a proletárdiktatúrának az a célja, hogy megteremtse a szocializmust, megszüntesse a társadalom osztályokra tagozódását s dolgozóvá tegye a társadalom valamennyi tagját, azonban nyomban hozzáfűzi: „Ezt a célt nem lehet egy csapásra elérni, ehhez a kapitalizmusról a szocializmusra való átmenetnek *meglehetősen hosszú időszakra van szüksége...*” S ugyanígy, ki nem mondottan a munkásszektariánizmustól való tartózkodásra, a legkülönbélebb társadalmi rétegeknek a forradalomba való bevonására inti ugyan a magyar munkásságot, de egyúttal az ezzel kapcsolatos lehetséges utópizmus veszélyére is nyomatékkal hívja fel a figyelmet: „Az osztályok megszüntetése — hosszú, nehéz, szívós *osztályharc* műve, s az osztályharc a tőke uralmának megdöntése után, a burzsoá állam lerombolása után, a proletárdiktatúra megteremtése után nem tűnik el (...), hanem csak formáit változtatja és sok tekintetben még elkeseredettebbé.”¹³

Nyilvánvaló, hogy Kecskemét városparancsnoka — akárcsak jórészt a magyarországi egyesült párt programja is¹⁴, ami természetesen nem igazolhatja a személyi utópizmust — közel sem respektálta ennyire a történelmi időt, s reálpolitikájának ez volt a legkifejezettebb mulasztása. Mint másfél évtized távlatából maga állapítja meg e politikáról némi önironiával: „A hiba abban volt, hogy (...) az egyéni problémáknak már akkor történelmi aktualitást tulajdonítottam (...) A hiba csak az volt, hogy a tető építésének az idejét véltem elérkezettnek, amikor még a ház sem állt.”¹⁵

5. Mint az *Internationaléban* közölt frásainak elemzésekor láttuk az ifjú Sinkó a forradalom előestéjén nem igyekezett „letagadni” értelmiségi voltát, illetőleg azt, hogy a forradalom soraiba sajátságos, nem az anyagi létérdekekkel összefüggő indítékok vezérelték s hogy bent a Sorban továbbra is sajátos egzisztenciális érdekei vannak, melyeknek érvényesülését a Forradalomtól várja.

Ilyen szempontból Sinkó a Tanácsköztársaság idején sem tagadta meg önmagát: megnyilatkozásaival ismételten „kibeszélte”, hogy őt, az értelmiségit — mint társadalmi kasztját általában — *nem* a „kenyér éhe” vezette be és tartja bent a forradalom soraiban. Ebből a természet szerű szociológiai tényből eredt aztán, mintegy „önhibáján kívül”, utópisztikus forradalmi elvárásainak egész sora.

Hogy a „fentről vívott” osztályharcban az embergyűlöletet „a burzsoázsiának mint osztálynak, a rossznak, a csúnyának, a antiszociálisnak gyűlöletével” kell felváltani, a magántulajdon és az ahhoz fűződő képzetek helyébe pedig forradalmasító motívumként „az intellektus éhségét és az intellektuális világbirtoklást” kell helyezni;¹⁶ hogy a forradalmi cselekvést tudatos etikai világszemlélettel, vagyis olyan morális öntudattal kell végezni, hogy „a háborúnak és minden erőszaknak, harcnak tudatos gyűlölete, az ölés bűnös volta egy pillanatra se homályosodjék el”;¹⁷ hogy „hatalom, erőszak, mindez még káini kényszer, s ha alkalmazása alól még mi (XX. századi emberek, B. I.) sem vonhatjuk ki magunkat, a fegyvert át kell világítani az intenciónak, mely kezünkbe adta a fegyvert”, amihez viszont az kell, hogy „mi magunk, mindegyikünk személy szerint különbekké váljunk, mint az eszközök, melyeket az emberiség magát marcangoló kármájának csúcspontja, a kapitalizmus még egyelőre ránk kényszerít”;¹⁸ hogy csakis „a belátás, a mindent átölelő szeretet állandóbb és tartósabb érzése tud fanatizálni áldozatkésztségre, szenvedésre, kínbírásra, harcra”;¹⁹ hogy a forradalom utolsó, harmadik fázisának, következképp az egész forradalomnak is „a kiegyenlítődés és egységesítés, a gazdaságiaktól megszabadult és gazdaságiaknak fölébe emelkedett ember” a célja, aki már „nem a külső gazdasági körülmények megváltoztatásában keresi élete üdvösségét”, hanem „befele”, önmaga, a lélek felé fordul és így jut el az igazi megváltáshoz”, hiszen: „Az egyforma adag kenyér, bármily nagy adag is, önmagában nem ér semmit, ha már megvan. Akkor kezdődik csak az igazi, az egyetlen szép és tiszta emberi szomjúság: az igazi megváltás, a lélek felszabadulásának, megtisztulásának szomjúhozása”²⁰ — mindezek az ifjú-sinkói forradalmi intenciók, szubjektív célkitűzések és elvárások jellegetesen értelmiségi színezetűek. S mint ilyenek, az egyetlen „testhezálló” preokkupációt, a birtokosuk társadalmi-emberi létével összhangban levő nosztalgiát jelentették; „letagadásuk” a társadalmi determináltság alóli reménytelen „kibúvás” kísérletét, a proletár-egzisztenciába való hamis és lehetetlen „átugrás” szándékát, végső soron „proletár” szerepjátszást képviselt volna, s az ifjú poeta-forradalmár emberi tisztességére vall, hogy e szerepjátszásra nem vállalkozott. Helyette következetesen azt tette a forradalom soraiban is, amire „éhe a Szónak, éhe a Szépnek” készítette és képesítette: magasra tartotta a huszadik századi ember etikai és esztétikai igényességének — tragikusan „előrefutott”, léttelenségre ítelt igényességének! — mércéjét. S ezzel, természetesen, szükségképpen utópisztikus viszonyba került

a proletárforradalom realitásával — ami politikailag, *önmagában*, még a kisebbik baj lett volna. „Másonapi bölcsességgel” azonban könnyen megállapítható, hogy poéta-forradalmárunk *politikailag* azzal követett el nagyobb hibát, hogy e természetes, érthető, önnön társadalmi-emberi egzisztenciájából következő nosztalgiaát nem szorította inkognitóba, hanem mintegy rá akarta testálni azokra is, akiknek mindez *objektíve* nem lehetett időszerű preokkupációja: a forradalom nem értelmiségi résztvevőire. A magántulajdon éhsége és a világ materiális birtokbavételének igénye helyett az intellektuális éhségtől és intellektuális világbirtoklási szándéktól várni el a szó szerint is éhes, nincstelen munkás vagy a századok óta érthetően földéhes agrárproletár forradalmasítását; az embergyűlölet helyett a rossznak, a csúnyának és antiszociálisnak a gyűlöletét várni el a történelem során nemcsak materiálisan, de lelkileg is megnyomorított tömegektől; etikai öntudatot és világtörténelmi öneszmélést kérni számon az erkölcsi szenzibilitásuk kifejlésében is meggátolt emberektől; a káini kényszer etikai túlhaladását követelni a feudo-kapitalisztikus Magyarország paraszt- és dolgozósokaságától, melyet ugyanez a kényszer döntött évszázados rab-ságba; a gazdaságiaktól megszabadult és gazdaságiaknak fölébe emelkedett ember benső igényességén inszisztálni forradalmi motívumként s az önmagában értéktelen kenyéradag értelmetlenségét hirdetni ott, ahol a tömegforradalom — mint a századelő Európájában általában — csupán és csak az *éhség forradalma* lehetett volna: mindez kétségtelenül nagyfokú politikai naivitásra, évtizedekre vagy évszázadokra „előrefutott”, improduktív utópizmusra vallott 1919 Magyarországn. Az viszont más, az előzőekben részben már érintett kérdés, hogy *ugyanaz* a Magyarország, ugyanennek a társadalmi valóságnak a forradalmi potenciái és impotenciái milyen mértékben *igényelték* is ezt az utópizmust, elsősorban olyan értelemben, hogy a forradalom potenciális gerinchadát jelentő tömegek, *saját* forradalmi indítékaik vérszegénységénél, autentikus osztályérdekeik „ködös” felismerésénél fogva mintegy „megrendelői” voltak a nem autentikus, ti. értelmiségi-indítékok forradalmasító infiltrálásának...

6. A sinkói értelmiségi-utópizmus meggyőzően példázza, hogy a legemberségesebb, legetikusabb, legfelemelőbb intellektuális, esztétikai és erkölcsi öntudat is közömbös vagy esetleg terhes is lehet a fegyveres forradalom idején — amennyiben túlon túl „disszidens”, a forradalom objektív lehetőségeit messze meghaladó.

A poéta-forradalmár Tanácsköztársaság alatti tevékenysége annyiban kétségkívül és „vegytisztán” — a *Kiáltvány* kritériumának is eleget tevően — kommunista aktivitás volt, amennyiben a jelen mozgalmában egyszersmind a mozgalom jövődjét is képviselte. Tevékenységének ilyen jellege viszont ott kezdett „fakulni” s utópizmusra átváltani, ahol ez a jövő-képviselés mintegy elszakadt a jelentől, megszakította ama, lenini „lánczemsort”, amelybe „fogódzni” a gyakorlati forradalmár számára mindenkor kötelező, mert ez az egyetlen reális módja az olyannyira igényelt jövő „megragadásának”. Poétánk — és értelmiségi nemzedéke — utópisztikus forradalmi igényeinek és elvárásainak felemelően emberi értékéhez nem fér kétség; ez azonban nem változtat a tényen, hogy 1919 magyar valósága az övékéénél sokkal „kisszerűbb”,

„pragmatikusabb”, „talajszintibb” emberi igények kielégítését tette aktuálissá: a politikai hatalom megszerzését és minden eszközzel való megszilárdítását, a gazdaság megszervezését és a fizikai éhség likvidálását stb. Hogy az ő értelmiségi igényeik a forradalomnak ezen alapvető célkitűzéseit meghaladták, az természetes szociológiai tény — amiből természetesen következett forradalmi utópizmus és forradalmi aktuálpolitikai *szükségszerű* és tragikus konfliktusa. „A Szovjetházban volt egy szoba, ahol öten-hatan éjjelenként együtt ültünk és a történetfilozófiai pillanat teljes, felemelően tragikus és döntő valóságát, a világ egy új, igazi korszakának, az új világnak eljöveteletét éreztük és előkészíteni akartuk, de künn, a valóságban a marxizmus egy próféciája teljesedett csupán: a régi termelési rend lerombolása és minden erre alkalmas eszközzel az új termelési rend felépítése” — fogalmazza meg *Az út* ezt a konfliktust poétikus rezignáltsággal, de a tényleges, „kétoldali” tragikum elsikkasztásával: ennek az összeütközésnek az oka ugyanis nemcsak „künn, a valóságban” rejtett, hanem az Új Világ ígézetében élő értelmiségi-forradalmároknak is, és mindkét „félnek” a maga szempontjából megvolt a feltétlen és kétségtelen igaza.

Sinkó későbbi életútja arról tanúskodik, hogy ez az etikai-esztétikai utópizmus, a saját autentikus értelmiségi-ideáljai melletti következetes kitartás az ő esetében valósággal alkati kényszer. Egyik öregkori esszéjében, azt vizsgálva, hogy mennyiben indokolt és jogos-e egyáltalán az intellektuális türelmetlenség, mely „elébe szalad a szükségszerűségek diktálta történelmi menetrendnek”, egész életére és emberi konstitúciójára vonatkoztatott érvénnyel vallja meg: „Ez a türelmetlenség a legtermékenyebb intellektuális indulatok közül való s nélküle hiányozna az életből a forradalmi dinamika, a veszélyes, a követelő és alkotó ábránd, az anticipáció. (...) egész lényemmel hálásan érzem át, hogy igenis van s hogy hozzátartozik az emberi értelemhez a *s a n c t a i m p o t i e n t i a*.”²¹ Már az ifjú Sinkó 1918/19-es tevékenysége is jórészt ennek a „szent türelmetlenségnek” a jegyében zajlott, s végső objektuma voltaképpen maga a Történelem, az előtörténelem „kainizmusa” és „kárma”-világa volt, amely ellen az ő etikai utópizmusa legszívesebben máris az igazi történelem maximálisan humánus, maximálisan etikus stb. eszközeivel és módszereivel vette volna föl a harcot... Amint a régi társadalmat, „úgy a gyűlöletet is, a bosszút is, mint annak termékét s mint az emberi egységesülésnek akadályát el kell tisztítani” — határozza meg utólagosan *Az út* ezt a Történelemmel pörlekedő etikai utópizmust, egyszerre utalva fantasztikusan szép emberiségére — és fantasztikus időszerűtlenségére, tehát naivitására is: kizisztítani végre a történelem Augiász-istállóját, — de máris, azon nyomban, 2—3 hónapos forradalom után, az éppen hogy csak létrejött Tanácsköztársaság még üveglábon álló valóságában!

Ilyen szempontból az ifjú Sinkó a forradalom egész ideje alatt a permanens forradalmiságot képviselte, s ezzel ismét csak túl következetes Lukács-tanítvány maradt. „Az etikai idealizmus permanens forradalom a lét mint lét, mint az etika ideálját el nem érő valami ellen, és mert permanens forradalom, mert abszolút forradalom, képes az igazi, a soha nyugvópontra nem jutó, sohasem stagnáló fejlődés irányát megszabni és járását szabályozni” — hirdette a majdani Mester 1918-ban²², s szenvedélyesen pörbeszállt a nézettel, hogy a politika terén „a túlságosan

magasrendű és valósággal semmiféle összefüggésben nem levő etikai célkitűzés eleve reménytelen volta miatt nem szolgálhatja a progresszív ügyét”, holott, úgymond, a politikára irányuló etikai idealizmus olyan — pozitív, értékes — intézmények megteremtését célozza, amelyek a lehető legjobban megfelelnek a pozitív etikai ideálnak... A tanítvány e tekintetben „csak” annyiban maradt túlságosan hűséges követő, hogy utópizmusát még akkor is ez az etikai idealizmus táplálta, amikor a Mester nemcsak írásban, de politikai gyakorlatában is imponáns gyorsasággal jórészt túlhaladta 1918-as önmagát.

Az intellektuális türelmetlenség, az alkotó ábránd, az anticipáció nemcsak a megmerevedett, konszolidálódott, nem-forradalmi életvalóságához, de a fegyveres forradalom valóságához is szervesen hozzátartozik: Október stratégiájától sem volt idegen az „*álmodnunk kell!*” imperativusa.²³ Az ifjú Sinkó viszont erre a szükséges, hasznos forradalmi elégedetlenségre olykor-olykor szükségtelenül is „rálícitált”, s ezért az *Optimisták* önkritikus ironiájának kétségtelenül alapja, jogosultsága van: „Lám (...) fenemód mohó ember ez a Báti. Már is a következő forradalmon töri a fejét...” Mint ahogy alapja volt annak a kritikának is, amelyet *Az út* tanúságaként a Világszemléleti Osztály Tervezetének írójával szegeztek szembe egyes vezetők: a diktatúra, az erőszak bűnösségének/szükségességének vehemens hangoztatása kikezdeheti a diktatúra tekintélyét, ködös megvalósíthatatlanságokba csábíthatja a proletariátus forradalmi öntudatát...

7. A sokszor pusztá idealizmusba és fantasztikus naivitásba torkolló etikai utópizmust semmiképp se menti vagy igazolja, de valós történelmi távlatba helyezi a tény, hogy *nemzedéki* jellegzetesség volt ez, mégpedig nemcsak magyar vonatkozásban. Hogy Sinkó 1919-es körére, az *Internationale*- valamint a *Vasárnap*-körre és vezetőjére ez többékevésbé jellemző volt, arra már többször is történt utalás.²⁴ A jelenség nemzetközi méreteiről viszont az *Egy regény regényének* a Kun Bélával való, Kreml-beli találkozását megörökítő részlete tanúskodik. Kun az *Optimisták* kéziratát kommentálva eklatáns példákkal bizonyítja, hogy nem a Tanácsköztársaság fiataljai, hanem „az idők voltak akkor naivak és fiatalok”: Oroszországban felkészült bolsevikiek „a becsület-szavát” kérik és utána szabadon engedik Krasznovot, a Petrográdra fegyveres csapatokkal támadó fehér-tábornokot; a finn kommunisták letartóztatják, de nagylelkűen szabadon is bocsátják a későbbi fehérterror nagy mézárlásait szervező polgári minisztereket és képviselőket; Rosa Luxemburg kegyetlen meggyilkolása előtt arról ír, hogy a proletárforradalom céljainak eléréséhez nincs szükség terrorra, gyűlöli és megveti az emberölést; s Lenin maga is fellelkesül a Tanácsköztársaság vértelen létrejöttének példáján... Az etikai utópizmus a kor „levegőjébe” szívódott tehát, s csupán a *mérték* kérdése döntötte el, hogy a forradalmár képes-e megmaradni a *gyakorlati* forradalmiság talaján.

VIII.

ETIKA ÉS EGYES-EMBERI ÉLET: KRISZTIÁNUS ERKÖLCS ÉS KOMMUNISTA MAGATARTÁS

0. A hebbeli/lukácsi etika egy ideig képessé tette az etikus forradalmárt a konfliktus nélküli forradalmi cselekvésre. Amikor azonban ennek az etikának megtört a varázsa az abszolutizált emberi élet súlya alatt, szükségképpen következett be a meghasonlás, a személyiség homo duplex-i megosztása: „odabent” megkezdődött az ateizált messianizmus „deateizálása”, vagyis a krisztianizálódás, „idekint” viszont — a forradalmári következetesség dicséretére — a Tanácsköztársaság utolsó napjáig, az összeomlásig megőrződött a forradalmári — fegyveres-forradalmári! — cselekvés készsége és képessége.

1. A Világszemléleti Osztály Tervezetétől utolsó kecskeméti cikkeiig Sinkó valamennyi dokumentuma arról tanúskodik, hogy a *Visegrádi utca* frakciós — a KMP „Lukács-szárnyának” diszkreditálására hivatott — acsarkodása abban a kategorikus állításában is tárgyi alapot mellőző, hogy a „júdási” etika az ingadozás, a cselekvésképtelenség forrása volt a forradalom idején. Ellenkezőleg, Sinkó pragmatikus megnyilatkozásaiban a lendületnek, a harcra ösztönzésnek, a forradalmi radikalizmusnak mindvégig épp e „júdási” etika volt a forrása. Nélküle az izzig-vérig etikus ember eleve beleütközött volna a személyes harcvállalás etikai akadályaiiba, így viszont — ahogy majd *Az útban* találoán jellemzi — a harcvállalásnak nem negatív, hanem erőt és energiát kölcsönző *pozitív* etikai tartalma lett: „A történetfilozófiai pillanat, mely e tragikusan erkölcsi cselekvéseket szükségszerűen, kikerülhetetlenül róttá ránk (...) pátoszt teremtett (...) Ezt az egész gondolat-sort teljes bensőséggel áthévitve tettem magamévá. Minden kérdésemre, minden kétségemre megtaláltam benne a feleletet. Erősebbnek és tartalmasabbnak éreztem az életem ebben a világosságban. (...) oly megnyugtató volt hinni, hogy végső fokon jó cselekedet minden, ami a diktatúráért történik, gyilkosság, erőszak, harc, és hogy Júdás vagyok Krisztus iránti szeretetből — ez hitet, lelkesedést, erőt adott.”

Ezzel a hittel buzdította az újdonsült városparancsnok Kecskemét lakosságát, hogy tegyen eleget az első román előrenyomulás és a Tiszántúl elvesztése miatt elrendelt általános mozgósításnak: „Mi szentséges célok felé törünk és aki utunkban akadályoz, azt el kell, hogy tiporja az uralkodó osztállyá szervezett szegénység. A földre akarjuk hozni a mennyországot, ördögök állnak utunkba, fegyverbe, hogy elsöpörjük őket”;²⁵ ugyanezzel a hittel — és evvel a metaforikus szóhasználattal — buzdít az egyik népgyűlésen is: „Pokol volt itt ezen a földön, ördögökké kell lennünk, hogy ezt megváltoztassuk. Ha pedig ez a változás meglesz, akkor angyalokká válunk”;²⁶ s immár vezérmotívumként tér vissza a *pillanatnyi* bűn tudatával, de a jövőbeli megemberiesülés erkölcsi pátoszával is áthatott etikus buzdítás-formula egy másik beszédében is: „Mi undorodunk a harctól, a vértől, nem akarunk holttesteket látni, bénákat, vakokat, de vagy most ontsunk vért, ha kell, ölünk, pusztítunk kegyetlenül, irgalom nélkül, hogy eljussunk arra a szigetre (...) ahol (...) testvéri egyetértés uralkodik. (...) Mi most a háborút hirdet-

jük! Világháborút, olyant, ami még nem volt ezen a világon soha. Erre uszítunk, lázítunk, izgatunk minden porcikánkkal, minden csöpp vérünkkel. (...) Ördögök leszünk, hogy megszabadítsuk a földet a pokoltól";²⁷ s végül a jellegzetes példák sorát lezárva, a „júdási” etika belső energiáiról, harcra, sőt hősiességre képesítő erejéről tanúskodik az a cikk is, mely „eretneki” nyíltsággal fogalmazza meg, hogy a forradalomban nem maga a harc a nagyszerű, a kitartásra készítő és embe-rien felemelő, hanem a harc célja és az érte vállalt erkölcsi áldozat nagysága: „A (...) cél eléréséhez való munkának elvégzése nem szép és nem lelkesítő. Mert minden vérontás és minden erőszak visszataszító. De épp ebben van a nagyszerűsége a harcnak, a proletariátus harcának, hogy önmaga kényelme és hajlama és aktuális erkölcsi irtózata ellenére, önmaga legyőzésével vívja végig. A harc, ez a harc se, mint semmi harc se, nem szép és nem lelkesítő. A proletáröntudat a szolidáris ember öntudata és a cél történelmen felüli és páratlan fen-sége és erkölcsi nagyszerűsége az, ami hevít és erőt ad és igazolást a harcra. — Minden út rossz és irtózat, ha mégoly nagy célt törnek is rajta. De rosszat és irtózatot viselni és tenni, a rossz és irtózatot öntudatával — ez a hősiesség és ez az, ami példátlaná teheti a proleta-riátus mostani történelmi szereplését.”²⁸

2.0. „*De rosszat és irtózatot viselni és tenni, a rossz és irtózatot öntudatával*”: a szubjektív, benső, inkognitóba szorított hősiességnek az az etikai imperatívusa csak addig volt hatékony, amíg végleg össze nem omlott egy másik, nem kevésbé erőteljes szubjektív imperatívus, a *minden* emberi életet abszolutizáló krisztianus-etikai parancs „agresszivitása” alatt.

2.1. Az első ilyen, a hebbeli/lukácsi etikát kikezdő s a krisztianizáló-dás folyamatát előlegező etikai „sokk” mindjárt az első napokban érte az újdonsült kecskeméti városparancsnokot. Az *út*, az életrajzilag mindig megbízható, „szentírásszerűen” igazmondó *Optimisták*, a *Szemben a bíróval* s nem utolsósorban a kecskeméti levéltári anyag tanúsága szerint az új városparancsnok karhatalmi erőt kér Pestről a megbízhatatlan helyi vörösorség lefegyverzésére, s a Kecskemétre érkező, mintegy 40 Lenin-fiú valamelyike teljesen fölöslegesen, pusztán virtusból megöli az őrség egyik tagját.²⁹ A könnyelműen kioltott élet az ízig-vérig etikus emberben érhető, de komoly következményekkel jár, egész kecskeméti, majd pesti tevékenységére is kiható reakciót váltott ki; Az *út* tanúságaként az oktanul megölt Vén András családi fényképét nézve „egész elementárisan” futott át rajta a felismerés, hogy „az egész emberiség üdvözülése fabatkát sem ér, nem kell, ha egyetlen Vén András (...) megölése is az ára.”

2.2. Az *oktanul* kioltott emberélet abszolutizálása az eset után egy héttel kezdődő szentkirályi pör alatt immár a *minden* emberéletet abszolutizáló, a forradalom *szükségképpen* áldozatkövetelésével is utópisztikusan szembeszegülő eticizmusba csapott át. Az *út* tanúságaként a forradalmi halálbüntetés és egyes-emberi élet viszonya a tárgyalás alatt végletesen szubjektivizálva jelenik meg a „kifelé” következetesen intranzingens, a város ellenforradalmi hangulatát — mint láttuk — ál-

landó halálbüntetés-előlegezéssel sikeresen viaszorító, „befelé” azonban emberségesen lágy városparancsnokban: ha a vádlottak közt szorongó fehér hajú öregemberek valamelyike az ő tulajdona apja-anya — és ellenforradalmár lenne, ő *személy szerint* jóvá tudná-e hagyni a megöletésüket? — A minden emberérettel való ilyen, maximálisan-személyes azonosulásnak az ítéletkihirdetés előtt természetszerűen adódott a konklúziója: „Egy ember több, mint a politikai meggyőződése, több, mint minden elkövetett bűne, ezt éreztem. Ha a halál pillanatában minden földi valóság irreálissá válik s csak magányos ember áll szemben végső örökkévalósággal, ez akkor az én életemben ilyen pillanat volt.”³⁰

2.3. Az emberi életet mindenekfölötti, abszolút értéknek megtevő magánkrédónak néhány alapvetően fontos következménye lett Sinkó forradalom alatti útjának további alakulására nézve:

a) Fölbomlott a forradalmi célok és eszközök egysége, amely önála előzőleg sem volt ugyan ideálisan harmonikus, de a hebbeli/lukácsi etika mégiscsak képes volt arra, hogy ha mást nem, de legalább „kikiiktassa” a célok és eszközök konfliktusát. Az egyes-emberi élet abszolutizálása előtt még hinni lehetett a Tanítóval: „a proletariátus osztályküzdelme egyszerre maga a célkitűzés és annak megvalósulása. Ez a folyamat nem eszköz, melynek értelme és értéke egy rajta túl levő célon lenne mérhető, hanem a célnak, az új, az utópikus társadalmi rendnek lépésről lépésre vagy ugrásról ugrásra történő (...) belépése az aktuális társadalmi valóságba. Ez az »eszköz« nem másnemű a célhoz képest (...), hanem a célnak magának közeledése önmegvalósulásához.”³¹ Most viszont, a *minden* társadalmi realitás fölé emelt emberi élet távlatából a mégannyira is igenelt cél sem volt képes legalizálni a szükséges — és főképp nem az oktanuln áldozatot szedő — eszközök alkalmazását; mint *Az út* tanúsítja, „az embereknek egy általam előrelátottnak hitt társadalom megvalósítása érdekében való eszközül használása” többé már nem volt lehetséges. A Tanító és tanítvány magánetikája ezzel a forradalmi célok és eszközök harmonikussága, illetve diszharmonikussága tekintetében szükségképpen szembefordult egymással; a tanítvány ilyen szempontból már csak abban volt képes hinni, amit a *Taktika és etika* írója időközben, a forradalommal szédületesen felgyorsult önfejlődése következtében — megtagadott, „kikiiktatott” etikai ember- és világszemléletéből: abban volt képes hinni ti., hogy Belzebúbbal *nem* lehet kiűzni a Sátánt, Razumihin módján *nem* lehet „az igazsághoz keresztülhazudni magunkat”, vagyis *nem* jöhet létre egy új világrend, „ha létrehozásának eszközei csak technikailag különböznek a régi rend joggal utált és megvetett eszközeitől”...³²

b) A politikai-ideológiai következmény pedig az lett, hogy Kecskemét ifjú városparancsnoka cikkeiben és beszédeiben egyre inkább kiegészítette a hebbeli/lukácsi etika „maradékenergiával” ugyan még hevesen szorgalmazott osztályharcot — az absztrakt „a társadalmi rend”, „a termelési rend” és „a burzsoázia” elleni harccal. Ez a követelés azonban ismételtelen e rend, illetve osztály *konkrét* megtestesítője, a polgár- és parasztemberbe ütközött. Az ellentmondást föloldani nem, csak hallgatólagosan megkerülni lehetett, és az ifjú Sinkó ez utóbbira is rá-rákényszerült. „A proletariátus osztályhelyzeténél fogva harcba kerül a burzsoáziával, de ez a harc nem személyek, hanem az ellen a

társadalmi, illetőleg termelési rend ellen irányul, amely a szenvedésben egységes emberiséget harcban álló osztályokra bontja” — írja egyik utolsó kecskeméti cikkében³³, s a másokban is csak annyiban konkretizálja ezt a deperszonalizált/absztrahált „harcot”, hogy pusztá ideológiai síkra redukálja: „A burzsoázia elnyomatásának célja tehát, nem azoknak a személyeknek elnyomása, akik a burzsoázia uralkodó osztályát, hanem azoknak az ideológiáknak és hajlamoknak letörése, amelyek a burzsoázia uralmából szükségszerűen kifejlődtek.”³⁴ Hogy azonban hogyan lehetséges az elnyomó osztályharcot a társadalmi-termelési rend és a burzsoá osztályideológia ellen az azt képviselő *személyek* teljes sértetlenül hagyásával folytatni, azt mindkét cikk megkerüli, s a szerző ezzel akarva, nem akarva, *objektíve* az általa is annyira gyűlölt szocdem-politika, a Weltner Jakabok pozíciójához kerül közel.³⁵

c) Az abszolutizált emberi élet hitvallásával a forradalom szükségszerűségébe — ti. a jórészt elkerülhetetlen, részben pedig oktalan áldozatokba — beletörődő reális, kommunista erkölcsön felülkerekedett a krisztianus/utópisztikus, a forradalom valóságával összebékíthetetlen erkölcs. Mint Sinkó utólag *Az útban* megállapítja, ennek egyik oka az volt, hogy ő mindig azt vallotta, a büntetés merő butaság, mert nem szünteti meg a büntetetteket s ezért a bűntények ellen a küzdelem egyetlen módja: megszüntetni a társadalom rossz berendezését, az emberek közötti gazdasági egyenlőtlenséget stb. Hogy azonban e „megszüntetés” a forradalom idején szükségképpen emberáldozatokat is követel, ebbe nem tudott az Életet abszolutizáló krisztianus humanizmus beletörődni. *Alapintencióban* és *végző soron* ez az emberi büntetés, főleg pedig a halálbüntetés ellen tiltakozó krisztianus humanizmus nincs *merő* ellentétben a marxi humanizmussal, hisz pl. *A szent család* írói is úgy vélték, hogy a bűntényt nem szükségképpen az egyénen kell megtorolni, hanem a bűn antiszociális eredőit kell megsemmisíteni, s Marx jóval később, az „érett” korszakában is a halálbüntetés alkalmazása ellen szólt, abban a meggyőződésben, hogy sajnálatos az olyan társadalom, amely nem talál jobb védelmi eszközt a hóhérnál.³⁶ A marxizmus klaszszikusai azonban kétségtelenül „túlságosan is nagy realisták” voltak ahhoz, hogy a személyi büntetés „beszüntetését” lehetségesnek véljék már a fejlett kommunizmus megvalósulása előtt,³⁷ s humanizmusukat ez választja el mindennemű krisztianizmustól. A költői krédó, melyet már a krisztianizmusa teljében levő Sinkó lelkesen idéz³⁸

A vér, a vér! Be drága kincs!
Nincs nemzete, vallása sincs,
És mégis ő a szentség.

Ellenség vére: — babona!
A vér a vérnek rokona,
a vérben nincs különbség

—, ez a Gábor Andor-i hitvallás kétségtelenül nagyon szép, nagyon emberséges és nagyon igaz krédó, csak éppen hogy: nagyon-nagyon „nem illet” a század tízes-húszas éveinek valóságához és az egyetlen reális történelemformáló erő szükségképpeni intranzigensségéhez. Az egyes ember ideig-óráig igen, de a történelem nem tudott mit kezdeni

vele: szükségszerűen „vízválasztót” vont szépséges emberi utópizmusa és a kommunista reálerkölc közé, s az immár krisztianus Sinkó Ervin emberi tisztességére vall, hogy Az útban ezt nem átalotta bevallani a forradalom alatti tevékenységére emlékezve: „ha eleven ember és a kommunistaként való kötelességem között kellett választanom, ritkán tudtam nem az előbbi javára dönteni.”

d) Mindezen rész-következmények azt eredményezték, hogy Sinkó számára *egészében* is megszűnt a hebbeli/lukácsi etika személyes érvénye. „Minden elmélet, minden nagyszerű megnyugvásom a büszke bűnvállalási öntudatban sötétségbe borult a Vén András halálának árnyékában” — írja Az útban, s a tragikusan felemelő pátoszú bűnvállaló etikának e megtörése a szentkirályi pör alatt befejeződött, véglegessé vált: „Minden elmélet, minden nagyszerű hit semmivé vált, szegény, nyomorult emberré lettem, társadalom, forradalom, emberiség, minden csak üres szóvá vált a telt óriási valóság, a minden valóságok fundamentuma: az egyes, a minden egyes ember életének átértzett értéke mellett.”³⁹ Ha maradt is még valami, a személyes cselekvést szabályozó „elmélet”, az már csak az lehetett, amit annak idején az 1914-gyel rászakadó távlattalan kétségbeesésében szívott magába olvasmányaival, s amit a Kassák-körben, majd az *Internationáléban* felszámolt: a tolsztoji „Ne ölj!” naivan-etikus imperatívusa, valamint a novalisi misztika és maeterlincki „neo-misztika”.⁴⁰

3.0. A hebbeli/lukácsi etika személyes érvényének szertefozlása után a politikai tevékenység tekintetében Sinkónak két lehetősége maradt: összhangban új, egyre erősödő krisztianus meggyőződésével megtagadni minden személyes közösséget az erőszakos, szükségképpen áldozatokat követelő, az egyes-emberi élet abszolutizálására *objektíve* képtelen forradalmi harccal, vagy pedig, új hitvallását inkognitóba szorítva, kitarítani e harc aktív támogatása mellett. Tanácsköztársasági időszakának önéletrajzi és irodalmi dokumentumai arról tanúskodnak, hogy ez utóbbi lehetőséget választotta: súlyos meghasonlás árán és terhes benső küzdelem révén, de az „odabent” egyre ellenállhatatlanul krisztianizálódó ember „idekint” mindvégig megmaradt — kommunista forradalmárnak.

3.1. E tekintetben igen jellemző, hogy közvetlenül a Kecskemétről való távozása előtt írt, a pártkongresszus elvi kérdéseire hozzászóló cikkében⁴¹ azok nevében áll ki az egyesült párt elnevezése körüli, közel sem formális vitában, „akik a régi kommunista pártnak tagjai voltunk”. Eközben látszólag betartja ugyan az egyesülés óta érvényben levő „játékszabályt”, ti. a ténylegesen nem létező egységet védi, s a kölcsönös bizalmatlankodást támadja, végső konklúziója azonban mégiscsak az, hogy „a programnak megfelelően, a III. Internacionálé óhaja szerint” legcélszerűbb „a kommunisták magyarországi pártja nevet felvenni”. Kecskemét kormányzótanácsi biztosa — aki az osztályharc *személyekkel* szembeni érvényesítése tekintetében akarata ellenére is a szocdem-taktika támogatója lett — a pártelnevezés körüli vitában ezzel az állásfoglalásával azok mellett tartott ki, akik az utolsó pillanatban még egyszer, a névadás örve alatt megkísérelték, hogy a szerencsétlen „egységen” belül a kommunista politika váljon dominálóvá.

3.2. Az igaz, hogy Kecsmét exdiktátora Pestre térve, a Szovjetházban „nagy filozófiai vitázó csoportnak került központjába”, ahol is — a Tanítóval szemben — immár a Krisztust máglyára szánó Főinkvizitor ellen, s Krisztus mellett foglal állást⁴², azonban *ugyanez* a Sinkó mást is tesz, mint filozófát: ha nem is a régi hittel, de előadásokat tart, népgyűléseken beszél, dolgozik, agítál a Tanácsköztársaság mellett, mert az összeomlást előlegező politikai légkörben gonoszabbnak érzi a fehérterror lehetőségét, mint amilyen jónak érezte a szeretet mellett való hitvallást.⁴³

3.3. A forradalmi aktivitás melletti kitartásának legszebb példáját a budapesti Párttörténeti Intézet irattára dokumentálja.⁴⁴ A fővárosi Központi Forradalmi Munkás és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. június 24-i ülésén készült jegyzőkönyv a forradalom belső bomlásáról tanúskodik: az I. kerület képviselője arról számol be, hogy a papok nagy körmenetet szerveztek a kerületben, a körmenet résztvevői megtámadták a népfőrséget, s az így kirobbant összeütközésnek 2 halott és több sebesült lett az áldozata... A jegyzőkönyv ezek esete után így folytatja Maurer János I. kerületi képviselő beszámolójának tolmácsolását:

„Miután ez már megtörtént, a... tömeg fölvonult az I. kerületi párt-szervezet helyiségébe és a vörös zászlót ledobva, elégetve, az erkélyről ellenforradalmi beszédeket tartottak, hogy le a zsidó népbiztosokkal, le a kormányzótanáccsal, éljen a magyar király. Éljen a Károlyi kormány!

H a v a s Sándor: És éljen Kunfi!”

A szocdem opportunista politika jellegzetes megtestesítője elleni intervenció a jegyzőkönyv tanúságaként általános zűrzavart, fölbojdulást, kölcsönös vádaskodást robbantott ki az ülésteremben, melyet egy pillanatra belépő Szamuely György szakít meg:

„Elvtársak! Amíg önök itt beszélnek, a dunai flottilla vörös-fehérvörös zászlók alatt felvonult és most már talán a Hungáriát is elfoglalta.

(Az ülés tagjai valamennyien felugornak helyükről és a közép felé csoportosulnak. Állandó lárma)

Elnök: (Folyamatosan csenget)”

Vagyis, az ellenforradalmi támadás hírére a forradalom irányítására hivatott legfőbb budapesti szerv tagjait elfogja a pánik és a fejletlen menekülés szándéka, amivel elsőnek — a „belülről” krisztianus Sinkó Ervin szegül szembe:

„Simkó (sic!) Ervin: Ilyen pillanatban Budapest központi munkástanácsának nincsen joga helyét elhagyni. Mindenkinék a helyén kell maradnia. Aki elmegy, az elárulja a diktatúrát az első kétséges pillanatban, az áruló (Folytonos nagy zaj, állandó izgalmas közbekiáltások.)”⁴⁵

3.4. Az út és a Szemben a bíróval tanúságaként a megosztott személyiségű, „bent” krisztianus, a tevékenységben pedig kommunista ember azzal a szándékkal megy el a Központi Munkástanácsnak e gyűlésére, hogy ott majd nyílt hitvallást tesz, de egyúttal elzárkózik a szocdem, sajtóságos „humanitást” és „erkölcsöt” prédikáló politikától is, azzal a motivációval, hogy „az egyetlen konzekvens következmény mindazok számára, akik az osztályharcot elfogadják és akarják, a minden humanitáson és etikán magát túltevő diktatúra”.⁴⁶ A krisztianus és anti-szoci-

áldemokrata hitvallás helyett, mint látjuk, az események, a Tanácsköztársaság veszélybe kerülése másféle — anti-szociáldemokrata, anti-kapituláns, ugyanakkor pedig *nem* krisztianus, hanem kommunista — kinyilatkoztatásra készítetik, amit ugyanilyen személyes cselekvés is követ. Az idézett jegyzőkönyv tanúságaként Sinkó, majd Rudas László felszólítása után is azt kell konstatálni az ülést berekesztő Bogár Ignácnak, hogy „nagyon sok elvtárs, aki még az előbb nagyon lármázott, hirtelen eltűnt”, s hogy itt „érdemleges tárgyalást folytatni nem lehet”. Csak a Tanács kommunista tagjai maradnak együtt — köztük Sinkó is —, a városparancsnokságra mennek, ott fölfegyverkeznek, majd Sinkó a „szellemileg” megtagadott Tanítóval, Lukács Györggyel a Hungáriába, azaz a Szovjetházba siet, s míg Lukács megfelelő őrség után néz, a „hűtlen” tanítványra bízva a gránátokkal lőtt Szovjetház parancsnokságát.⁴⁷ A dunai és ludovikás ellenforradalom idején tehát a továbbállt volt parancsnok helyett⁴⁸ — az állig fölfegyverzett „krisztianus kommunista” irányította a forradalmi vezérkar főhadiszállásának védelmét. Az a Sinkó Ervin, akinek személyében, a *Visegrádi utca* inszINUÁLÓ karikatúrája szerint, a Szoszima-filozófia quasi „bénította az ellenforradalom leverését is”... S tette mindezt azzal az egyszerű, se nem „tolsztojánus”, se nem „hebbeli”, hanem pusztán-emberi kényszerrel, amelyet majd egy múltán krisztianus zsargonnal ugyan, de az emberi helytállás dicséretére, így határoz meg a Szovjetház fegyveres védelmének tömény kommentárában: „*Nem tudtam felegyenesedni, lenyomott az emberek dolga. (...) felvettem a harcot a nagyobb szörnyűség ellen. (...) az én erőm megtört a világ hatalmán.*”⁴⁹

3.5. Az „odabent” mégoly súlyos meghasonlással is terhelt embernek a budapesti Központi Munkástanács ülésén, valamint a Szovjetház védelmekor tanúsított magatartása nem az utolsó bizonyítéka annak, hogy a forradalom számára legfontosabb „terén”, a cselekvés terén mindvégig hű maradt *Internationale*-beli önmagához. Időközben kieszközli ugyan a ludovikásoknak — a közeli összeomlás távlatából nézve: naivan reménytelen — átnevelését, de amikor komolyabb teendő mutatkozik — a románok utolsó támadásának megfékezése —, Sinkó másodszer is a frontra megy. Mégpedig nem úgy, ahogy a *Visegrádi utca* szerint a Lukács—Sinkó vitakör „egyes emberei” mentek, ti. „mint Júdások”... Egy népbiztossal Szolnoknál órák hosszat próbálja menteni a menthetőt, a vörös front teljes szétzúllását; a népbiztos Pestre való visszatérte után ismét Pogány Kálmán ezredéhez csatlakozik — akárcsak Kecskemét előtt —, s vele kísérli meg az ezred harc nélküli feloszlásának megakadályozását; mintegy 100 főnyi katonát sikerül rávenniök, hogy védelmi előőrsöt állítsanak, s amikor az első román gránáttűzre azok is menekülni akarnak, személyes példával — fölállással —, majd revolveres fenytéssel próbálják meggátolni az előőrs megfutamodását, hogy végül is ketten maradjanak a védtelenül hagyott védelmi vonalon...⁵⁰

3.6. Fejezetünk konklúziójaként azt mondhatjuk tehát, hogy az ifjú Sinkó megtört lélekkel, de emelt fővel, meghasonlott erkölccsel — és egyenes gerinccel érte meg a Tanácsköztársaság s vele együtt a nagy, nemzedéki remény, a Világforradalom összeomlását. Forradalmári útja ellentmondásos volt, ez kétségtelen, de ennek az ellentmondásosságának

a „kimentésére” nincs szükség a Tanító szellemes, öregkori önvédelmi érvelésére, miszerint „ha már Faustnak szabad volt két lelket rejtenie keblébe, miért ne lehessen egy különben normális embernél, aki azonban egy világválság közepette éppen átmegy az egyik osztályból a másikba, ellentett szellemi tendenciákat megállapítani, amelyek egyidejűleg ellentmondásosan funkcionálnak”...⁵¹ A tanítvány is „ellentett szellemi tendenciák” keresztüzében küzdötte végig a forradalom utolsó heteit — akárcsak a Tanító a forradalom előestéjét —, ez tény, de magatartása megítélésén ez mit sem változtat: a forradalom számára mégiscsak a tettek a fontosabbak, s nem az emóciók...

JEGYZETEK

- ¹ A folyóiratnak e száma közölte A parlamentarizmus megszüntetése, Átmenet a kapitalizmusból a kommunizmusba, A kommunista társadalom első foka és A magasabb fokú kommunista társadalom c. fejezeteket. (Vö.: József Farkas: A forradalmi szocialista írócsoport létrejötte 1917—1919. *Tanulmányok a magyar szocialista irodalom történetéből*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1962)
- ² I. m. *Internationale*, 3—4 sz.
- ³ Munkásigazgatás. MA, jún. 4.
- ⁴ Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969
- ⁵ L. az *Allam és forradalom* első kiadásához írt Utószót. *Lenin: Vál. művei*. Magyar Helikon, 1967, II., 243.
- ⁶ Proletár-egység. MA, jún. 15.
- ⁷ Id.: Hajdu Tibor, i. m.
- ⁸ Lukács György: Lenin. Tanulmány gondolatainak összefüggéséről. *Lenin*. Magvető, Bp. 1970
- ⁹ Lenin: A jelszavakról. *Vál. művei*, i. m. II. 98.
- ¹⁰ Lukács Gy. az 1924-es Lenin-portré 1967-es utószavában. In: *Lenin*, i. m.
- ¹¹ Szabó Ervin: Kellenek-e a forradalmárok? *Szabó Ervin válogatott írásai*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1958
- ¹² Az út. MA, jún. 18. — Nem téveszthető össze a forradalomban való részvétel egy évvel későbbi, krisztianus krónikájával, az azonos című, az eddigiekben is sokat idézett kéziratok könyvvel.
- ¹³ Üdvözlét a magyar munkásoknak. Lenin: *Magyarországról*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969. Az első idézetben kiem.: B. I.
- ¹⁴ Vö.: Hajdu Tibor, i. m.
- ¹⁵ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ¹⁶ Vö. a Világsemléleti Osztály Tervezetét („Mindenki újakra készül...”) (Akadémiai Kiadó, Bp. 1959—1967), IV. köt. 748—749.
- ¹⁷ *Az út* (kézirat, 1920!)
- ¹⁸ *Optimisták*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1965
- ¹⁹ Az út. MA, i. h.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Napról napra. *Híd*, 1966/6.
- ²² Lukács György: A konzervatív és progresszív idealizmus vitája. In: *Utam Marxhoz*, I. (Magvető, Bp. 1971)
- ²³ Vö.: Mi a teendő? Lenin: *Vál. művei*, i. m. I.
- ²⁴ Bizonyos etikai/messianisztikus utópizmustól még az *Internationale*-kör kétségtelenül legradikálisabb anti-etikusa, Révai József sem volt mentes (vö. a Világmegváltás c. írását, in: „Mindenki újakra készül...”, IV. köt.), és Sinkó Mestere, Lukács György is majd csak a bukás után, a húszas évek Lenin-stúdiumai révén szakít etikai/taktikai utópizmusával. Hogy ez

a Tanácsköztársaság idején még mennyire áthatotta az ő gyakorlati politikáját is, annak eklatáns bizonyítéka, hogy a bukás előestéjén megalakítja a Történelmi Materializmus Kutatóintézetét, s azt az *aktuálisnak* vélt feladatot szánja az új intézetnek, hogy „hozzálássunk az emberiség őskora történetének megírásához”, lévén, hogy 1919 — immár átmenet az emberiség őskora és az igazi történelem között... (Vö.: A történelmi materializmus funkcióváltása. *Internationale*, 1919/8—9. sz.

²⁵ Általános mozgósítás. MA, máj. 6.

²⁶ Népgyűlés. MA, máj. 13.

²⁷ Szerdai pártnap. Tudósítás: MA, máj. 6.

²⁸ A burzsoázia. MA, jún. 7.

²⁹ Az *út* szerint a megérkezett különítmény parancsnoka — akit Sinkó még Pestről ismert — harmadmagával „munkát” kért, s amikor Sinkó közölte velük, hogy semmi különös munkájuk nem lesz, csupán a vörösörség lak-tanyájába kell kimenni és az őrség fegyvereit átvenni — minden elragadtatás és vérontás nélkül —, bosszúsán jelentették ki: „Csak akad itt valami burzsuj ellenforradalmár, akivel végezni lehetne.” Sinkó közlésére pedig, hogy a városban teljes a rend és a nyugalom, még elégedetlenebb lett a válasz: „Eh, az elvtárs is már sárga lett!” Miután a vörösörség szó nélkül kiszolgáltatta a fegyvereit, a városparancsnok megkönnyebbülten küldi vissza a terrorista különítményt Pestre, az állomáson azonban a kezébe nyomnak egy noteszt, egy erszényt pár koronával s egy családi fényképet, fiatal házaspárral, ölükben „pufók, kedves, pár hónapos emberkével” — s közlik: „Egy csendőré volt, akit hazaküldtünk. (...) Amikor a kaszárnnyába mentünk a leszereléshez, ott haladt előttünk pár lépésnyire. Elkezdett futni és a kezével jelt adott.” Sinkó ellenvetésére, hogy talán megjedt és azért futott, s különben is kinek adott volna az utcán jelt, — a válasz az volt: „Mi nem szoktunk ennyit gondolkodni. Gyanús volt és kész. (...) Ha szárazon mentünk volna vissza, mit szólnak volna a fiúk!” — A kecskeméti levéltárban egy átvételi elismervény dokumentálja a történeteket: „Vén András 1919 május 5-én agyonlőtt rendőrnél talált 2481 koronát egy órát egy zsebkést átvettem valamint az ide vonatkozó jegyzőkönyvet — Kecskemét 919 május 6 — Deák László nyomozó testület vezetője”. — A Lenin-fiúk néhány oktalán intézkedéséről vö.: Hajdu Tibor, i. m., 130—132.

³⁰ *Szemben a bíróval*, i. h.

³¹ Lukács György: *Taktika és etika. Utam Marxhoz*, I., i. m.

³² Uo.: A bolsevizmus mint erkölcsi probléma. *Történelem és osztálytudat*. Magvető, Bp. 1971. — A fiatal Lukács „szédületesen felgyorsult önfejlődése” sem patetikusan, sem ironikusan, hanem objektíve, szó szerint értendő: *A bolsevizmus mint erkölcsi probléma* 1918 decemberében jelent meg, a *Taktika és etika* viszont 1919 elején, „még a proletárdiktatúra előtt íródott” — s ez utóbbi tanulmány már százszázalékosan másként — pozitíven — értékeli etika és forradalom viszonyát...

³³ A burzsoázia. MA, jún. 7.

³⁴ Proletár-egység. MA, jún. 15.

³⁵ Welter Jakab, a budapesti központi Munkás- és Katonatanács elnöke már a tanács első ülésén kijelentette: „Azt mondta Kun Béla elvtárs, és még többent, hogy nem szabad szentimentálisnak lenni. Én kijelentem, hogy nem vagyok szentimentális. A burzsoáziát mint osztályt, mint intézményt utálom. (...) A burzsoázia ellen *mint osztály* ellen kell kíméletlenül eljárni. A burzsoáziát, mint osztályt, le kell verni kíméletlenül, a termelési módot meg kell változtatni, kapitalista termelési módnak nem szabad lenni. Ennek ellenére azt mondom: a leghatározottabban elítélem azokat, akik *egyesek* ellen követnek el erőszakot...” (Vö. *Népszava*, 1919. ápr. 16.)

³⁶ *A szent családot és Marx 1853-as nézetét* id. M. Fritzhand: *Etička misao mladoga Marksa*. Nolit, Bgd. 1966

- ³⁷ Uo.
- ³⁸ A gyűlölet könyvei, *Testvér*, 1925/1
- ³⁹ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ⁴⁰ Sinkó krisztianizmusának legszembetűnőbb kezdeti ismérve a tolsztojanizmus volt; krisztianizálódásának azonban nyilván hatékony támogatója volt az ember novalisi-maeterlincki misztikus élménye is (vö.: Olvasmányok, melyek nemcsak „olvasmányok” c. tanulmányunkat — *Új Symposium*, 1971/71—72.), amelyet Sinkó *Az útban* anti-lukácsi hangsúllyal aktualizál: „Egy ember: a mindenség, mindegyik a maga nagy missziójával. Nem lehet egy olyan hatalmas és egyszeri valóságot, mint ami egy ember földi élete, a magam történetfilozófiai belátásának vagy elméletének útmutatása szerint feláldoznom.”
- ⁴¹ Proletár-egység, i. h.
- ⁴² Lengyel József: *Visegrádi utca*. In: *Mérni a mérhetetlent*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1966
- ⁴³ Vö.: *Az út* (kézirat)
- ⁴⁴ Vö. a budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács 500-as bizottságának 1919. jún. 24-i üléséről készült jegyzőkönyvet: 600 f. 3/3. ő. e., 177—205.
- ⁴⁵ A jegyzőkönyv szerint Sinkót Rudas László támogatja elsőnek: ő is megismétli, hogy „Nem méltó egy forradalmi testülethez, hogy ebben a nehéz percben elveszítse a fejét”, s felszólítja a még jelenlevőket, hogy valamennyien fogjanak fegyvert és védjék meg a Tanácsköztársaságot.
- ⁴⁶ *Az út* (kézirat)
- ⁴⁷ *Szemben a bíróval*, i. h.
- ⁴⁸ *Az út*
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Uo.
- ⁵¹ Lukács György: *Marxista fejlődésem: 1918—1930, Történelem és osztálytudat*, i. m.